

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
БОЛГАРСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК

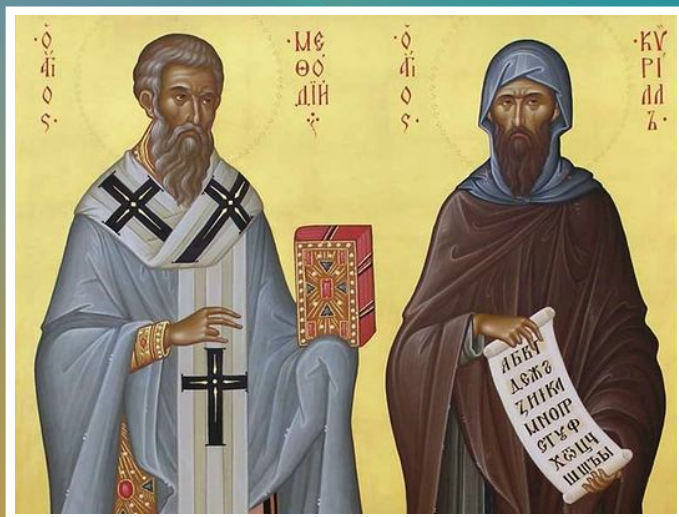
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

ШУМЕНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЄПІСКОПА КОНСТАНТИНА
ПРЕСЛАВСЬКОГО

Матеріали

IV Міжнародної славістичної
конференції, присвяченої
пам'яті святих Кирила і Мефодія:

«Слов'янська гуманітаристика в актуальних дослідницьких парадигмах»

Київ – Софія – Харків – Шумен
Харківське історико-філологічне товариство

23 травня 2024 року

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Київ – Софія – Харків – Шумен
Харківське історико-філологічне товариство

23 травня 2024 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національна академія наук України
Інститут української мови
Інститут мовознавства імені О.О. Потебні
Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
Харківське історико-філологічне товариство

Болгарська академія наук
Інститут літератури
Інститут болгарської мови імені професора Любомира Андрейчина
Шуменський університет імені Єпископа
Константина Преславського
Науковий центр православної культури і мистецтв
«Святий Архангел Михаїл» (Шумен)

МАТЕРІАЛИ

**IV Міжнародної славістичної конференції,
присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія:**

**«СЛОВ'ЯНСЬКА ГУМАНІТАРИСТИКА
В АКТУАЛЬНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ
ПАРАДИГМАХ»**

Київ — Софія — Харків — Шумен
Харківське історико-філологічне товариство

23 травня 2024

Матеріали IV Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія: «Слов'янська гуманітаристика в актуальних дослідницьких парадигмах» / за заг. ред. О. О. Маленко. — Харків – Шумен : ХНПУ; ХІФТ, 2024. — 368 с.

Рекомендувала до друку Редакційна рада ХІФТу
(протокол № 2 від 18 червня 2024 року)
Учена рада українського мовно-літературного факультету
імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка
(протокол №11 від 28 червня 2024 року)

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Редакційна колегія:

Маленко Олена, докт. філол. наук, проф.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Корнієнко Світлана, канд. філол. наук, доц.; Софійський університет імені
Святого Климента Охридського
Марцин Світлана, канд. філол. наук, доц.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Нестеренко Наталя, канд. філол. наук, доц.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Піддубна Вікторія, канд. філол. наук, доц.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Полозова Олена, канд. філол. наук, доц.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Умрихіна Любов, канд. філол. наук, доц.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Рецензенти:

Нелюба Анатолій, докт. філол. наук, проф.; Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна
Горголюк Ніна, канд. філол. наук, доц., заступник директора з наукової
роботи; Інститут української мови НАН України

У «Матеріалах» уміщено доповіді українських та болгарських мовознавців, літературознавців, істориків, педагогів-методистів, аспірантів, магістрантів, які взяли участь у IV Міжнародній славістичній конференції, присвяченій пам'яті святих Кирила й Мефодія, що відбулася в Харкові 23 травня 2024 року. Питання наукового обговорення висвітлюють основні напрями сучасних досліджень у мовознавстві, літературознавстві, дидактиці.

Для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти всіх рівнів, учителів.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002

ISBN 978-966-1630-66-5

© Автори доповідей, 2024
© Дизайн Т. Лисиченко, 2024

ЗМІСТ

Привітальне слово учасникам конференції ректора Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України Юрія Бойчука	14
Привітальне слово учасникам конференції ректора Шуменського університету імені Єпископа Константина Преславського, доктора наук, професора Наталії Вітанової	15
Привітальне слово учасникам конференції завідувача кафедри історії і теорії літератури Шуменського університету імені Єпископа Константина Преславського, доктора, професора Страшимира Цанова	17
 Кейс I	
СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ: СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ТРАДИЦІЙНОЇ ЛІНГВІСТИКИ	19
Марія Брус, Ірина Поляк СТАНОВЛЕННЯ ДАВНЬОУКРАЇНСЬКОЇ ОРФОЕПІЇ	20
Аліна Гончаренко ДО ПРОБЛЕМИ ПАСИВІЗАЦІЇ ДАВНЬОЇ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	25
Станіслав Жуков ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІТ-ТЕРМІНОЛОГІЇ	30
Наталія Краснопольська, Ірина Ярошевич СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ	36

Христина Кукова

ДВЕ РАЗНОВИДНОСТІ НА ГЛАГОЛИТЕ ЗА ЗРИТЕЛНО ВЪЗПРИЯТИЕ — СЕМАНТИЧНИ ФРЕЙМОВЕ И ФРЕЙМОВИ ЕЛЕМЕНТИ	41
---	----

Тетяна Кумейко

ДІЄСЛОВА КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СТРУКТУРІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ	46
--	----

Наталія Міняйло, Роман Міняйло

ЕТИМОЛОГІЧНА ВИРАЗНІСТЬ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ МОРЕПЛАВСТВА	49
---	----

Тетяна Огаренко

МОДАЛЬНІСТЬ У РЕЧЕННЯХ ЗІ ВСТАВНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ ЯК ЗАСІБ СУБ'ЄКТИВНОЇ ОЦІНКИ ДІЙСНОСТІ	52
--	----

Олена Полозова

ХАРАКТЕР ЯКІСНОЇ АСИМЕТРІЇ НА РІВНІ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ УМОВИ	55
--	----

Олена Скоробогатова, Алла Козлова

СУБСТАНТИВАТИ В УКРАЇНСЬКОМУ ВІРШОВОМУ ДИСКУРСІ ЯК ГРАМАТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОДИНИЦІ	61
--	----

Людмила Сінна

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ІМІДЖУ (НА МОВНОМУ МАТЕРІАЛІ «БІЛОЇ КНИГИ» НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ)	68
---	----

Наталія Рябокiнь

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА	71
---	----

Любов Умрихіна

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ВИЯВ БАЖАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ
ЗІ ЗНАЧЕННЯМ МЕТИ 75

Віктор Четверик

ДО ПИТАННЯ МАРКОВАНОСТІ
В КОНТЕКСТІ МОРФОЛОГІЇ 78

Кейс II**АКТУАЛЬНІ ПАРАДИГМИ
СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ЛІНГВІСТИКИ**

Комунікативна лінгвістика. Лінгвопрагматика.
Дискурсологія. Концептологія. Медіалінгвістика.
Корпусна лінгвістика. Соціолінгвістика.
Ортологія 83

Стефка Александрова

УЧТИВОСТТА В КОМП'ЮТЪРНО
ОПОСРЕДСТВАНАТА КОМУНІКАЦІЯ 84

Юлія Браїлко, Наталія Кисла

СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМУ *ГЛОРИФІКАЦІЯ*
В УКРАЇНСЬКОМУ ДИСКУРСІ 89

Володимир Демченко

ПРИНЦИП ВІДХОДУ ВІД РОСІЙСЬКОЇ МОВИ:
ЛОГІКА ТА ВИКЛИКИ 93

Павло Дем'яненко

РОЛЬ ТЕРМІНІВ ТА СЛЕНГУ В ЕФЕКТИВНОМУ
СПІЛКУВАННІ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ КОМП'ЮТЕРНИХ
ПРИСТРОЇВ, СИСТЕМ, КОМУНІКАЦІЙ 97

Катерина Дюкар

ІННОВАЦІЙНА СЛОВОТВОРЧІСТЬ ВОЄННОЇ ДОБИ:
РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМНИХ ЗРАЗКІВ 100

Світлана Єрмоленко

МОВНА НОРМА В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ (НА МАТЕРІАЛІ СТЕНОГРАМ
ЗАСІДАННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ 6 ЛЮТОГО /
11 КВІТНЯ 2024 р. ТА ІНШИХ ДОКУМЕНТІВ) 107

Тетяна Князь

РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ ЗАСОБАМИ
ФРАЗЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ 114

Ольга Кононенко

НЕОЛОГІЗАЦІЯ В СУЧАСНОМУ
НАУКОВО-ОСВІТНЬОМУ МЕРЕЖЕВОМУ ДИСКУРСІ 119

Тетяна Коць

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В СУЧАСНОМУ РЕЛІГІЙНОМУ ДИСКУРСІ 126

Олександр Межов

СУЧАСНІ ГРАМАТИЧНІ СТУДІЇ В КОНТЕКСТІ
ЛІНГВОКОГНІТИВНОЇ ПАРАДИГМИ 134

Дмитро Сизонов

ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ХАРАКТЕР МЕДІАФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ПАРАЛЕЛЯХ 138

Микола Степаненко

МОДЕРНІ СКОРОМОВКИ ЯК КОМПОНЕНТ
ПОСТФОЛЬКЛОРНОГО ДИСКУРСУ:
СЕМАНТИКА, ФУНКЦІЇ, ЛІНГВАЛЬНІ МАРКЕРИ 143

Кейс III**МОВА. КУЛЬТУРА. НАЦІЯ****Лінгвокультурологія. Етнолінгвістика.****Етнологія. Діалектологія.****Лінгвофольклористика. Лінгвопоетика ..... 151****Світлана Бибик**

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВИЙ ВИМІР

ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМИ «ПОКОЛІННЯ»:

ВЕКТОРНІСТЬ У МОДЕЛЮВАННІ

МОВНОГО ОБРАЗУ ПІДЛІТКА

В СУЧАСНІЙ ДРАМІ МАРИНИ СМІЛЯНЕЦЬ «16+» 152

Илияна Гаравалова

СЪЩЕСТВИТЕЛНИ СЪС СЕМАНТИКА ‘БАЩА’,

ХАРАКТЕРНИ ЗА РЕЧАНСКИЯ ГОВОР 158

Інна Давидченко

ДІАЛЕКТ КРІЗЬ ПРИЗМУ

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ 164

Наталія КоваленкоСИМВОЛІКА КОМПОНЕНТА *КУРЧА*

В СКЛАДІ ФРАЗЕМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 170

Наталія Ліснюк

ПРИНЦИПИ УКЛАДАННЯ

«СЛОВНИКА ПРИКМЕТНИКОВОГО ЛЕКСИКОНУ

ЛЕМКІВСЬКИХ ГОВІРОК» 175

Роман Міняйло

ОБРАЗ ПОТОЙБІЧНОЇ ІСТОТИ

В РИБАЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

УКРАЇНСЬКО-КАШУБСЬКОГО

КУЛЬТУРНО-МОВНОГО ПРОСТОРУ 180

Лілія Петрова Озель

УКРАЇНСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ
ПСЕВДОНІМІКОН: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ
І ЛІНГВОКРАЄЗНАВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ 183

Юлія Радченко

СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЕТИЧНОЇ
МОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЦІ 192

Світлана Руденко

ЕТНОЛІНГВІСТИЧНЕ МАРКУВАННЯ
МЕРОНІМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ
ГЛЮТОНІЧНОМУ ДИСКУРСІ 199

Дар'я Семейко

ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА В РОМАНІ
МАРІЇ МАТІОС «БУКОВА ЗЕМЛЯ»:
СКЛАД, СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ТА ЛІНГВОКРАЄЗНАВЧА СПЕЦИФІКА 211

Руслан Сердега

НАЗВИ ТЮРКСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ
В ТОПОНІМІКОНІ ІСТОРИЧНИХ ПІСЕНЬ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 220

Яна Вагаршакян

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ *ЩАСТЯ*
ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ
В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ 225

Кейс IV

ЛІТЕРАТУРА СЛОВ'ЯНСЬКОГО СВІТУ
В АКТУАЛЬНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ
ПАРАДИГМАХ 231

Дияна Боева

«ЧЕШКАТА ПИЕСА» В ПИСМАТА
И ДОКУМЕНТИТЕ НА ГЕОРГИ МАРКОВ 232

Марина Гоголя

ОБРАЗ ПСА В ОПОВІДАННЯХ ПРО ВІЙНУ
(НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРОК «РАННІ ПЕЧАЛІ»
ДАНИЛА КІША ТА «КИЦЬКА, ЛЮДИНА, ПЕС»
МІЛЕНКА ЄРГОВИЧА) 245

Наталія Левченко

ДЕГРАДАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ
В УМОВАХ РОДИННОГО АВТОРИТАРИЗМУ:
ОПОВІДАННЯ ПАНАСА МИРНОГО «П'ЯНИЦЯ» 250

Олена Муслієнко

РОМАН НАТАЛКИ МАТОЛІНЕЦЬ
«АКАДЕМІЯ АМАТЕРАСУ»:
DARK ACADEMIA У СТРУКТУРІ РОМФАНТУ 256

Оксана Румянцева-Лахтіна

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА РОДИНА
В СІМЕЙНОМУ РОМАНІ ХХІ СТОЛІТТЯ:
ХУДОЖНІ ОБРАЗИ ЯК МАРКЕРИ
РОЗВИТКУ Й КРИЗИ СУСПІЛЬСТВА 262

Андриана Спасова

ПРИЧУДЛИВИТЕ
ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКИ УТОПИИ
НА СТРАНИЦИТЕ НА «ЦАРИГРАДСКИ ВЕСТНИК».
СЛУЧАЯТ ДЖИНОТ 266

Страшимир Цанов

«РАНА» ЗАХАРІЯ КАРАБАШЛІЄВА —
ЖАНР, НАРАТИВ І СЕНС 279

Щочева Надежда Стефанова

ФЛОРИСТИЧНИЯТ КОД В ПОЕТИЧЕСКИТЕ ТЕКСТОВЕ
НА ЙОРДАН ЙОВКОВ В СП. «ХУДОЖНИК» 284

Інна Юрова

ОБРАЗ АЙСТР У ВІРШАХ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ,
ВОЛОДИМИРА СОСЮРИ, ЛІНИ КОСТЕНКО
ТА В МЕРЕЖЕВІЙ ПОЕЗІЇ 293

Кейс V

**ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯНСЬКОГО СВІТУ
В СУЧАСНІЙ РЕЦЕПЦІЇ 299**

Милена Георгиева

ДЕЛОТО НА СВЕТИТЕ БРАТЯ КИРИЛ И МЕТОДИЙ
В НАЦИОНАЛНАТА ДОКТРИНА
И БЪЛГАРСКОТО ПРОСВЕЩЕНИЕ 300

Милена Георгиева, Светлозар Стоянов

ЗА НЯКОИ АСПЕКТИ В ОБУЧЕНИЕТО И ПО ЛОГИСТИКА
НА БЪЛГАРСКИЯ ЦАР СИМЕОН I ВЕЛИКИ 306

Сергій Серяков

ФАКТОГРАФІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ
ЛЬВІВСЬКОЇ ЄЗУЇТСЬКОЇ ШКОЛИ
В ПОЛЬСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ
КІНЦЯ 1830-х — ПОЧАТКУ 1850-х РОКІВ 313

Ірина Філак

ДМИТРО ДОРОШЕНКО ПРО СТАНОВИЩЕ СЛОВАКІВ 318

Кейс VI

**ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: МЕТОДИКА І ДИДАКТИКА
ЗАГАЛЬНОЇ ТА ВИЩОЇ ШКОЛИ 323**

Наталія Варич

УКРАЇНСЬКА МОВА ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН
В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ ЯК НАВЧАЛЬНА
ДИСЦИПЛІНА І ЖИТТЄВА ПОТРЕБА 324

Ангеліна Ганжа

СЛАВІСТИЧНИЙ КОНТЕНТ У СУЧАСНИХ
ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ДЛЯ 5 КЛАСУ НУШ) 328

Олена Маленко

ДІАМОНОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
У СВІТІ VANİ 336

Вікторія Піддубна

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПРИ ВИВЧЕННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ 341

Кейс VII

УКРАЇНСЬКА БОЛГАРИСТИКА 345

Татяна Брага

ДЕЯКІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЩОДО
ПРОТОБОЛГАРСЬКОЇ ЛЕКСИКИ В ІСТОРІЇ
БОЛГАРСЬКОЇ МОВИ 346

Олга Колот

ТЕРНОВСКИЯТ ГОВОР КАТО ОБЕКТ
НА ЛИНГВІСТИЧНО ПРОУЧВАНЕ 352

Світлана Корнієнко

БЪЛГАРИСТИКАТА В БЕРДЯНСК —
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО
ЗА ТАВРИЙСКИТЕ БЪЛГАРИ 359

СТАНОВЛЕННЯ ДАВНЬОУКРАЇНСЬКОЇ ОРФОЕПІЇ

Марія Брус

*доктор філологічних наук,
завідувач кафедри української мови, доцент
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
mariia.brus@pnu.edu.ua*

Ірина Поляк

*кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри
української мови і літератури та методик їх навчання
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка
kovalukjrin2@gmail.com*

Розвиток давньоукраїнської орфоєпії нерозривно пов'язаний із просвітницькою діяльністю та проповідуванням слов'янської мови Кирила і Методія — солунських братів із Македонії. Перебуваючи в тодішньому Царгороді з братом святий Кирило уклав абетку з тридцяти восьми літер, яка була названа «кирилицею», щоб у грецькій державі християни могли розуміти церковні книги і богослужіння. Слов'янська абетка була створена орієнтовно 863 року, і відтоді розпочався переклад книжок на слов'янську мову, яким займалися Кирило та Методій, спочатку у Візантії, далі в Болгарії, Моравії та в інших державах [Грунський 1946, с. 10–13].

Слов'янська літературно-писемна мова, використана для перекладу грецьких богослужбових книг і Святого Письма, була пізніше названа «старослов'янською». Однак первинний її вигляд не відомий, бо не збережено жодної оригінальної кирило-мефодіївської пам'ятки. У Паннонії учні святих братів збагатили цю мову новими місцевими рисами, а в розквітлому Болгарському царстві вона досягла високого рівня розвитку в лексичному та граматичному плані. Із виразним болгарським відтінком таку старослов'янську мову успадкувала від болгар і Київська держава внаслідок хрещення руських земель, що стала провідною в богослужінні [Куземська 2012, с. 5].

Під впливом розвиненої давньоукраїнської мовної культури старослов'янська мова швидко почала вбирати місцеві мовні ознаки. І до кінця XI ст. сформувалася давньокиївська редакція старослов'янської мови, порівняно з редакціями на інших слов'янських землях. Уже на теренах давнього митрополичого центру українська вимова старослов'янських текстів досягла значних успіхів та поширилася по всій території Київської феодальної держави. Сформована в той час, вона зберігалася століття і навіть культивувалася під час читання церковнослов'янських творів у Києво-Могилянській академії та інших навчальних закладах України до кінця XVIII ст. Оскільки давньоукраїнська орфоєпія старослов'янської мови практикувалася найбільшою мірою в церковно-релігійному, під час читання літургійних книг, тому була названа «богослужбовою» [Німчук 2000, с. 320].

Переїнята від учнів рівноапостольних братів Кирила і Методія та поширена в усному й писемному церковно-релігійному мовленні впродовж кількох століть давньоукраїнська богослужбова мова багатьма ознаками подібна до сучасної української мови (*любить, прийдуть; вінець, сердець; херувими, серафими; створив, сберуть* тощо). Найбільше таких ознак, спільних із давньою українською вимовою, засвідчують твори кириличного письма, зокрема мова св. Климента Охридського — учня святих Кирила і Методія. Такі риси український народ зберіг у богослужінні аж до кінця XVI ст., до тодішніх компромісних українських редакцій та введення з другої половини XVII ст. никонівських мовних реформ, на підставі яких українську редакцію церковнослов'янської мови було заховано за заслоною «дониконівська». Попри те, традиція власної сакральної вимови не порушувалася ще майже пів сторіччя, а в церковному співі та іконописі — подекуди до початку XIX ст. Греко-католицька церква зберегла давні форми цієї старої богослужбової мови до сьогодні [Куземська 2012, с. 8–11].

Завдяки багатомісячній практиці використання української мови в церковно-релігійних та інших давніх писемних книгах маємо зараз власну редакцію церковнослов'янської мови, тобто можемо транслітерувати церковнослов'янські писемні пам'ятки на основі власної орфоєпічної традиції. За словами мовознавців, українська редакція церковнослов'янської мови, найяскравіше

виражена в орфоєпії, за відсутності державності була могутнім духовно-культурним чинником, яка забезпечувала цілісність українського етносу, створювала єдиний мовний простір, була виразником української самобутності, духовності, незламності [Куземська 2012, с. 17].

Дослідники всі норми давньоукраїнської транслітерації поділили на три категорії: *незмінні*, що спираються на якнайдавніші традиції і мають практично незмінний характер (вимова звуків, позначених літерами **г, є, и**; написання **і** після шиплячих та ін.); *успадковані*, що відновлюють давню традицію або виникли з адаптацією до живої мови (транслітерація **ѣ** як **і**; заміна **ї** на **и** між приголосними; відкидання **ь** після шиплячих і губних та ін.); нововведені, які зафіксовані чи введені до ХХ ст. (написання апострофа та ін.). Загальні правила транслітерації можна сформулювати кількома словами: **ѣ** звучить як **і**; **є, е** — як **е**, а на початку слова, після голосних звуків і префіксів — як **є**; **и** — як **и**, а після голосних — **ї**. Іншу кількість правил становлять уточнення, доповнення, винятки, зумовлені особливостями сакральної мови, її реформами, а також вимогами конкретного часу [Куземська 2012, с. 19–22].

У загальних зауваженнях щодо вимови старослов'янських звуків учені зазначали, що в ній були такі звуки, яких сьогодні не існує, але вимова яких має умовний характер. Про їхню вимову можемо говорити на основі порівняльного аналізу з вимовою в сучасних слов'янських мовах, із вимовою запозичених грецьких слів. До того ж, вимова могла бути неоднаковою в різних місцевостях, утруднювалася і через наголошування. У давніх писемних пам'ятках наголос не відображали, тільки пізніше почали використовувати різні значки для наголосів [Грунський 1946, с. 71].

Простежуючи різні особливості вимови звуків, мовознавці наводили для прикладу процес пом'якшення приголосних і зв'язок його з йотованими голосними, тобто сполученнями **ia, ie**, але не **ioy**, бо останнього не існувало. Букву **ю** взято з глаголиці, а в глаголиці існувала літера **ю** та «йотований» **юс** великий, а глаголиця не знала зовсім йотованих голосних. Це дає підставу твердити, що у старослов'янській мові не було і м'яких приголосних. Сполучення **і з а, е** з акустичного боку утворювали начеб-

то один звук. Водночас можна вважати, що це було сполучення неповного, нескладового *і* з іншими голосними. Отож паралельна форма *агода* — *іагода* вимовлялася з нескладовим *і*. З таким нескладовим *і* вимовлялися і такі закінчення, як *и* в *мои*, *краи* та ін. Однак йот як приголосний не міг стояти в кінці слова, бо в старослов'янській мові всі слова закінчувалися голосним звуком. А тепер у вимові *й* маємо не тільки йот, а й нескладовий *і*. Щодо букви *я* може виникати запитання, чи це сполучення двох звуків, чи графічне позначення, як і наше *я*, що означає м'якість попереднього приголосного. Графіка давніх пам'яток переконує, що такі сполучення з *і* після приголосних вживалися в такій самій функції, як *ю* або наше [Грунський 1946, с. 73].

Відродження і пропагування української вимови давніх писемних пам'яток набуває сьогодні дедалі більшої актуальності у зв'язку з відновленням власної мовної та культурної історичної спадщини. У науковому й освітньому контексті подекуди виникають проблеми із читанням рукописів чи стародруків, або й невеликих відрізків тексту, потрактуванням того чи іншого мовного явища. І стосується це насамперед опрацювання найдавнішої писемної спадщини (рукописної чи транслітерованої) — пам'яток давньоукраїнської мови, які практично всі зазнали більшого чи меншого впливу старослов'янської мови, але на території Київської держави вже існувала власна орфоепія і графіка, відмінні від інших слов'янських мов.

У процесі вивчення історії української мови загалом та під час опрацювання найдавнішого писемного періоду розвитку української мови зокрема важливим є розкриття всіх її рівнів розвитку у взаємозв'язку з тодішньою правописною традицією та живомовною практикою, а також як у контексті всього слов'янського мовного світу, так і як окремої самобутньої мовної системи. Усе ж період XI–XV ст. є показовим і визначальним у формуванні української мови тим, що в цей час простежувалося творення та функціонування літературної писемної мови саме з власними ознаками — унікальним правописом та вимовою, які могли розвиватися тоді при монастирях і церквах, де відбувалося писання, перекладання, виготовлення книг і застосування їх у церковних та світських потребах [Брус 2015, с. 7].

За період існування української незалежної держави — від кінця XX сторіччя і дотепер — значно оновилися база відновлених давніх писемних українських пам'яток і зокрема XI–XV ст. Оскільки для цього проміжку часу найхарактернішими були твори церковнослов'янського характеру, тому й маємо з того періоду найбільшу кількість церковно-релігійних творів, а також інші пам'ятки: «Добрилове Євангеліє 1164 року», «Євсевієве Євангеліє» 1283 р., «Галицьке Євангеліє» 1266-1301 р., «Луцьке Євангеліє» XIV ст., «Четья» 1489 р., «Руська правда» XI ст., «Ізборник Святослава 1073 р.» XI ст., «Ізборник 1076 р.» XI ст., «Слово о полку Ігоревім» XII ст., «Повість минулих літ» XII ст., «Лаврентіївський літопис» XII ст., «Іпатіївський літопис» XII ст., «Галицько-Волинський літопис» XIII ст., «Грамоти XIV ст.», «Українські грамоти XV ст.» та інші. Численне зібрання зразків давньоукраїнської писемності засвідчила «Хрестоматія з історії української мови XI–XIII ст.» В. В. Німчука [Німчук 2015], яке може послужити джерельною базою для ознайомлення із найдавнішою українською писемною спадщиною та зануритися в читання різностильових текстів (конфесійних, світських, літописних, офіційно-ділових).

Отже, актуальність вивчення історії української мови, заглиблення в її культурне надбання зумовлює й відродження власної літературної вимови, становлення якої відбулося ще в давньоукраїнський період та утвердилося в наступні історичні періоди. Початком розвитку власних орфоепічних ознак стала давньокіївська редакція церковнослов'янської мови, що поширилася всією територією давньої киеворуської держави і культивувалася на українських землях аж до XVIII ст., завдяки чому стала дуже подібна до сучасної української вимови. Під впливом державотворчих, націєтворчих, мовотворчих процесів маємо змогу відновити та втілювати українську вимову давньоукраїнських чи інших писемних пам'яток.

Література

1. Брус М. П. Українська мова XI–XV століть : навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Івано-Франківськ, 2015. 400 с.
2. Грунський М. К. Вступ до слов'янського мовознавства. Київ, 1946. 148 с.

3. Куземська Г. Якою мовою молилася давня Україна: правила української транслітерації церковнослов'янських текстів. Київ, 2012. 112 с.
4. Німчук В. В. Українська мова в християнських храмах. *Державність української мови і мовний досвід світу: матеріали Міжнародної конференції*. Київ, 2000. С. 315–350.
5. Німчук В. В. Хрестоматія з історії української мови XI–XIII ст. Київ – Житомир, 2015. 350 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ПАСИВІЗАЦІЇ ДАВНЬОЇ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Аліна Гончаренко

*кандидат філологічних наук,
молодший науковий співробітник*

*Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України
goncharenko.al.v@gmail.com*

Історичний розвиток кожної мови передбачає зміни в її лексичному складі, пов'язані з пасивізацією одних слів та появою інших. В основі цих процесів, природно, лежать як внутрішньо-, так і зовнішньомовні чинники.

Характерним явищем для мовної практики сучасного українського соціуму є актуалізація помітних ще від періоду українізації (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.) пуристичних тенденцій, спрямованих на подолання наслідків російського впливу та дистанціювання від російських запозичень. Ці процеси одночасно породжують і поглиблюють проблему упередженого ставлення до давньої з походження та функціонування української лексики. У багатьох випадках такі одиниці помилково оголошують кальками з російських прототипів, мовними покручами, суржиковими елементами, що призводить до вилучення їх з ужитку, хибної оцінки мовних та мовно-культурних надбань минулого. Відзначена ситуація, за переконанням О. О. Тараненка, з одного боку, спричинена закономірною реакцією українського суспільства на